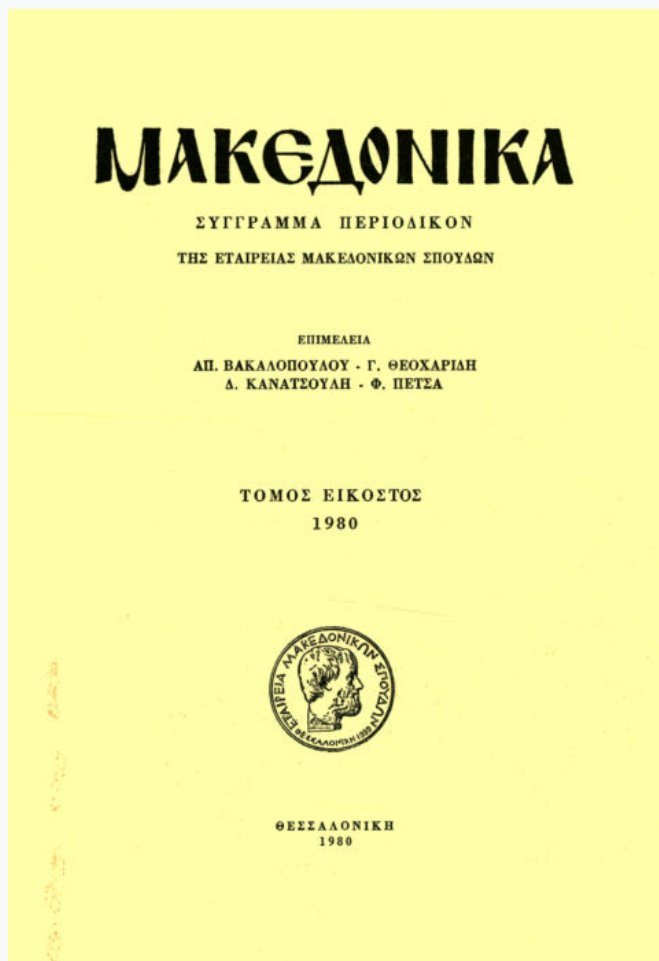

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Οι ΙΕ' Ιερομάρτυρες Τιβεριουπόλεως-
Στρωμνίτης: ιστορικά προβλήματα και
λατρευτική πραγματικότητα

Αθανάσιος Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.414](https://doi.org/10.12681/makedonika.414)

Copyright © 2014, Αθανάσιος Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1980). Οι ΙΕ' Ιερομάρτυρες Τιβεριουπόλεως-Στρωμνίτης: ιστορικά προβλήματα και λατρευτική πραγματικότητα. *Μακεδονικά*, 20(1), 463–484. <https://doi.org/10.12681/makedonika.414>

ΟΙ ΙΕ' ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΙΒΕΡΙΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΣΤΡΩΜΝΙΤΗΣ.
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ*

1. Εἰσαγωγικά. α. Γενικά. Τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου, περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος (1090-1126 περίπου), συνιστοῦν βασικάς πηγὰς τῶν σχέσεων μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἰδιαίτερος ὁμως ἐν ἔργον τοῦ Θεοφυλάκτου ἔχει συγκινήσει τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν παράδοσιν τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων. Φέρει τὸν τίτλον «Μαρτύριον τῶν Ἁγίων Ἐνδόξων Ἱερομαρτύρων ΙΕ' τῶν ἐν Τιβεριουπόλει τῇ βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένη Στρουμμίτζη μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου».

Τὸ ἔργον αὐτὸ ἔχει πολλάκις ἰδεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, τὸν 18ον καὶ τὸν 19ον αἰῶνα, λόγῳ τῆς μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας του, διότι μᾶς περιγράφει καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει αὐθεντικὰ καὶ τεκμηριωμένας πτυχὰς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑσωτερικοῦ, κυρίως, βίου τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους, τοῦ 9ου αἰῶνος, καὶ διότι ἡ ἱστορία τῶν 15 Μαρτύρων Τιβεριουπόλεως ἔχει σφραγίσαι διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὰς πνευματικὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων μὲ ἐπίκεντρον τὴν Στρώμνιτσαν καὶ τὴν Βραγαληνίτζαν.

β. Ἐκδόσεις. Εἰδικώτερον, ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸ μνημονευθέν, ἐγένοντο κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἡ πρώτη τὸ 1741, ἡ δευτέρα τὸ 1758, ἡ τρίτη τὸ 1830 καὶ ἡ τετάρτη τὸ 1895 καὶ μεταφράσεις εἰς τὴν βουλγαρικὴν τὸ 1897 καὶ τὸ 1931.

Ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ 1741 ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου Κωνσταντινίδου εἰς τὴν Μοσχόπολιν, δαπάναις τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ναοῦ καὶ περιλαμβάνει τὸν Βίον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μετὰ σχετικῆς Ἀκολουθίας, ἐπιμελεία τοῦ ἐπισκόπου Γκόρας Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἀφιερώνει τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν «Τῷ Μακαριωτάτῳ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ Ἀχριδῶν κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάσαφ».

Ἡ πρώτη αὐτῇ ἔκδοσις ἐγένετο ἀφορμὴ ὥστε νὰ ἐκδηλωθῇ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν διὰ τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Θεοφυλά-

* Ἡ μελέτη αὕτη προέκυψε ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασίαν δύο ἀνακοινώσεων εἰς τὴν Σόφειαν, τὸν Μάιον καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1980, ὡς καὶ μιᾶς διαλέξεως εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὴν Κυριακὴν 30 Νοεμβρίου 1980.

κτου. Ἦκολούθησεν ἡ δευτέρα ἔκδοσις ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου ἐν Βενετία, τὸ 1748, ὑπὸ τοῦ B. Finetti· μεταξὺ τῶν ἐκδοθέντων συμπεριλαμβάνεται πρωτίστως ὁ Βίος τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Ἡ τρίτη ἔκδοσις, τοῦ 1830, συνιστᾷ βελτιωμένην ἐπανεκδόσιν τοῦ Βίου καὶ τῆς Ἀκολουθίας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ἐκείνης τῆς Μοσχοπόλεως. Ἡ τρίτη αὕτη ἔκδοσις ἐγένετο εἰς Κωνσταντινουπόλιν δαπάναις τοῦ μητροπολίτου Στρωμνίτης Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου (1818-1830). Τῆς τελευταίας αὐτῆς ἐκδόσεως ἀντίτυπα καὶ ἀντίγραφα σώζονται εἰς τὴν μονὴν Ζωγράφου εἰς Ἅγιον Ὅρος.

Ἡ τετάρτη ἔκδοσις τοῦ 1895 εἶναι τοῦ Migne, τῆς σειρᾶς *Patrologia Graeca*. Ἡ ἔκδοσις αὕτη περιλαμβάνει τὰ περισσότερα γνωστὰ ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ εἶναι ἡ καλυτέρα μέχρι σήμερον κριτικὴ ἔκδοσις, παρ' ὅσας τὰς κριτικὰς ἐλλείψεις, μερικὰς τῶν ὁποίων ἐπισημαίνομεν εἰς τὴν σχετικὴν συνάφειαν τῆς παρούσης ἐργασίας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐρεύνης τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Migne ἐκδιδόμενα ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου περιλαμβάνονται συγκεκριμένως εἰς τοὺς τόμους 123, 124, 125, 126 τῆς σειρᾶς *Patrologia Graeca* καὶ ἀπὸ πλευρᾶς θεματικῆς δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν: πρῶτον ὡς Ἐξηγήσεις εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς, δεύτερον ὡς Ὁμιλίαι ποικίλου περιεχομένου, καὶ τρίτον Ἱστορικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμπίπτουν ὁ Βίος τῶν 15 Μαρτύρων καὶ τοῦ Κλήμεντος Ἀχρίδος ὡς καὶ πλῆθος πολὺ ποικίλων ἐπιστολῶν.

Ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία μετέφρασε καὶ ἐξέδωσε βουλγαριστὶ τὸ 1897 τὸν Βίον μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ὁ δὲ μητροπολίτης Βάρνης καὶ Πρεσλάβας Συμεὼν τὸ 1931 ἐξέδωσεν εἰς βουλγαρικὴν μετάφρασιν τὸ σύνολον τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Θεοφυλάκτου, δηλαδὴ τὰς ἐπιστολάς καὶ τὸν Βίον τῶν 15 Μαρτύρων.

γ. Προσέγγισις τοῦ θέματος. Οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ μάλιστα τῶν γειτονικῶν, πρέπει ὄχι μόνον νὰ δημιουργοῦνται ἀλλὰ καὶ νὰ καλλιεργοῦνται καὶ πρὸ παντός καὶ νὰ αἰτιολογοῦνται, καθ' ὃν τρόπον αὐτοὶ συνοδεύουν τὰς σχέσεις τῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἐν προκειμένῳ, οἱ πνευματικοὶ δεσμοί, εἰδικώτερον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ὡς γειτονικῶν λαῶν, πρέπει κατ' ἐξοχὴν νὰ ἔλκουν τὴν προσοχὴν τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτῶν λαῶν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν τομέα κατὰ τοὺς παλαιότερους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, εἶχον διέλθει ἀπὸ πολλὰς περιπετείας.

Ὁ συμπλησιασμός τῶν λαῶν μας χρειάζεται πρωτίστως πνευματικὰ βάθρα, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἀνεύρῃ ὁ ἐνδιαφερόμενος ὄχι μόνον εἰς τοὺς

πνευματικούς καρπούς τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ τῶν συναφῶν ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς κοινῆς θρησκευτικῆς πίστεως καὶ τῆς κοινῆς λατρείας εἰς τὰ γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα πλαίσια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου οἰκοδομοῦντες καὶ σφυρηλατοῦντες τὰς πνευματικὰς σχέσεις μεταξὺ Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ λησμονήσωμεν τὰς ἀγίας ἐκεῖνας μορφὰς τῆς κοινῆς πίστεως καὶ τῆς κοινῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας μας, αἱ ὁποῖαι ἐσφράγισαν ἰδιαιτέρως τὴν πνευματικὴν πορείαν τῶν λαῶν μας ὄχι μόνον μὲ τὸ πανορθόδοξον καὶ καθολικὸν κῦρὸς τῶν, ἀλλὰ κυρίως καὶ μὲ τὴν τοπικὴν αὐτῶν ἱστορίαν καὶ αἴγλην εἰς τὰς πατρίδας μας.

Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀγίων μορφῶν, τοπικῆς ἰδιαιτέρως σημασίας, συγκαταλέγονται οἱ 15 Ἱερομάρτυρες Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτης. Οὗτοι, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, συνιστοῦν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων πνευματικὴν κληρονομίαν, παρελθοῦσαν ἀλλὰ καὶ ζῶσαν ἀκόμη, ἀφοῦ μέχρι σήμερον οἱ Ἱερομάρτυρες οὗτοι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰδιαίτερον ἀντικείμενον τιμητικῆς λατρείας τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Πρέπει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο νὰ ἐξάρω ἐπὶ πλέον τὸ γεγονός ὅτι ἡ χειρόγραφος περὶ αὐτῶν παράδοσις εἶναι πολὺ μεγαλυτέρας σημασίας διὰ τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος καὶ τὴν βουλγαρικὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀπὸ ὅ,τι διὰ τοὺς Ἕλληνας, διότι ὁ Βίος τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ὅπως μᾶς τὸν παρέδωσε τὸ πρῶτον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος, μᾶς περιγράφει καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει αὐθεντικὰς καὶ τεκμηριωμένας, ἐπὶ τῇ βάσει ἀγνώστων «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν, πτυχὰς τῆς ἱστορίας τοῦ ἐσωτερικοῦ, κυρίως, βίου τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους, τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ. Τὰ ἱστορικά, λοιπόν, προβλήματα καὶ ἡ λατρευτικὴ πραγματικότης ὡς πρὸς τοὺς 15 Ἱερομάρτυρας Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτης διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν πνευματικὴν παράδοσιν, ἀπασχολοῦν τὴν παροῦσαν ἔρευναν.

2. Ἱστορικά προβλήματα. Πρὶν ἢ ἀναφερθῶ εἰδικώτερον εἰς τὴν κοινὴν λατρευτικὴν πραγματικότητα πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, κρίνεται ἐπ'ἀνάγκης νὰ ἐντοπίσω καὶ νὰ ἀναλύσω ὅσον τὸ δυνατόν σαφέστερον τὰ κύρια ἱστορικά προβλήματα, τὰ συνδεόμενα μὲ τὴν Τιβεριοπούλιν, μὲ τὸ μαρτύριον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, μὲ τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῶν Βουλγάρων, τοῦ 9ου αἰῶνος, ὡς καὶ μὲ τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καὶ τὰς πηγὰς τοῦ βίου τῶν.

Περὶ ὅλων αὐτῶν, βεβαίως, ἡ διεθνὴς καὶ δὴ καὶ ἡ βουλγαρικὴ ἱστοριογραφία ἔχουν ἀσχοληθῇ δεόντως. Ἀντιπροσωπευτικῶς μνημονεύονται

ἐδῶ οἱ κυριώτεροι ὅπως: Tafel, Skabalanović, Migne, Vasilevski, Jireček, Petit, Miletić, Argirov, Zlatarski, Συμεὼν Πρεσλάβας, Παρθένιος Λεύκης, Beševliev, Molinghen, Papazoglou, Grujić, Radovanović, Novaković, Maslev και Dragova, οἱ ὅποιοι ὀλίγον ἢ πολὺ ἡσχολήθησαν ἀμέσως μετὰ τὰ ἱστορικὰ προβλήματα τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων¹.

1. Βλ. σχετικῶς B. Finetti, *Theophylacto opera* III, Venetiis 1748. T. Tafel, *De Thessalonica eiusque agro. Dissertatio geographica*, Berolini 1839 (φωτ. ἐπὶν. Lcndcn 1972), σ. 294. N. Skabalanović, *Nov istočnik za balgarskata istorija ot IX v.*, BK 1 (1858) 260-279. Migne, PG 126 (1895) 151-222. Gerasim Arhim, *Opisanie na Strumiškata mjestnost*, Biblioteka 3 (1896). K. Jireček, *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkan Länder*, κατὰ μετάφρασιν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ὑπὸ S. Argirov, PS 55-56 (1898) 223-268. L. Petit, *Le monastère de Notre-Dame de Pitie en Macédoine*, IRAI 6 (1900) 94-95. S. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd 1912. B. Zlatarski, *Istorija na parvata balgarska daržava I*, Sofija 1918. B. Zlatarski, *Legenda za otkrivane moscite na Tiveriupolskite mučenicci*, Sofija 1922 (ἀνάτυπον). A. Andrijević, *Strumica*, Beograd 1923. A. Iširkov., *Strumičko*, MP 1 (1924). S. Mercati, *Poesie di Teofilatto di Bulgaria*, SB 1925, 184-185, N. Radović, *Vesti Ane Komnine o Srbima*, GSND 3 (1928). V. Radovanović, *Strumica*, NES 4 (1929) 487. R. Grujić, *Strumička Eparhija*, NES 4 (1929) 484. R. Grujić, *Tiveriopoljski Mučenicci*, NES 4 (1929) 542. Συμεὼν Βάρνης καὶ Πρεσλάβας, *Pismata na Teofilakta Ohridski Arhiepiskop Balgarski*, Scfija 1931, σ. 239-269. A. Leroy-Molinghen, *Les lettres de Theophylacte de Bulgarie à Grégoire Taronite*, «Byzantion» 11 (1936). N. Adontz, *L'archevêque Theophylacte et le Taronite*, «Byzantion» 11 (1936) 577-578. A. Leroy-Molinghen, *Prolégomènes à une édition critique des «Lettres» de Théoplyacte de Bulgarie ou de l'autorité de la «Patrologie grecque» de Migne*, «Byzantion» 13 (1938). Α. Ξαναλάτου, *Θεοφυλάκτος Βουλγαρίας καὶ ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν Ἀχρίδι*, «Θεολογία» 16 (1938) 228-240. V. Petković, *Pregled crkvenih spomenika kroz povesnicu srpskog naroda*, Beograd 1950. A. Milev, *Teofilakt. Kliment Ohridski*. Prevod, uvod i beležki, Sofija 1955. B. Λαούρδας, *Ἡ ἐορτὴ τῶν Στρωμνισσιωτῶν. Οἱ Ἅγιοι πεντεκαίδεκα Ἱερομάρτυρες*, «Μακεδονία» 1-12-1956. A. L. Molinghen, *Trois mots slaves dans les Lettres de Théophylacte de Bulgarie*, AIPHOS 6 (1938) 111-117. R. Katičić, *Βιογραφικὰ περὶ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος*, EEBE 30 (1961) 364-385. R. Katičić, *Αἱ πρὸς Πακουριανοῦς ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος*, EEBE 30 (1961). I. Snegarov, *Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida*, «Byz. Bul.» 1 (1962) 79-119. V. Beševliev, *Die protobulgarische Inschriften*, Berlin 1963. P. Gautier, *L'episcopat de Théophylacte Hephaisios archevêque de Bulgarie*, REB 21 (1963) 159-178. R. Katičić, *Korespondencija Teofilakta Ohridskog kao izvor za historija srednjovekovne Makedonije*, ZRVI 8 (1964) 77-188. L. Pavlović, *Kultovica kod Srba i Makedonaca*, Smederevo 1965. V. Beševliev, *Ein night genügend anerkannte hagiographische Quell*. B. Festschrift Dölger, Heidelberg 1966. A. Milev, *Gärckite žitija na Kliment Čhridski*, Sofija 1966. I. Božilov, *Pismata na Teofilakt Ohridski katoistoričeski izvor*, Sofija 1967. N. Dragova, *Starobalgarskite izvori na živetio za petnadesette Tiveriupolski mučenicci ot Teofilakt Ohridski*, SB 2 (1970) 105-131. S. Maslev, *Izvori za balgarskata istorija*, XIX, Sofija 1974 (περὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων τοῦ Θεοφυλάκτου ἀρ-

Ἐν τούτοις, πολλὰ σημεῖα ἐκ τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων, μένουν εἰσέ-
τι ἀδιευκρίνιστα ἢ ὄχι ἀρκούντως πειστικά ἐν ἀναφορᾷ, κυρίως, πρὸς τοὺς
15 Ἱερομάρτυρας· εἰς αὐτὰ τὰ τελευταῖα θὰ ἐπιμείνω κυρίως.

Κατὰ τὸν Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ἡ πόλις τοῦ μαρτυρίου τῶν 15
Ἱερομαρτύρων καλεῖται «Τιβεριούπολις, ἡ βουλγαρικὸς ἐπονομαζομένη
Στρούμμιτσα»¹. Οἱ Tafel, Jireček, Zlatarski, Parazoglou, τῶν ὁποίων τὰς θέ-
σεις ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Dragona, ὑποστηρίζουν ἢ δέχονται, κατ' ἀντίθε-
σιν πρὸς συγκεκριμένας μαρτυρίας τουλάχιστον τὸ ἀρχαιότερον μέχρι τοῦ
9ου καὶ 10ου αἰῶνος, ὅτι εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ὑπῆρχε ρωμαϊκὸς ἢ πρω-
τοβυζαντινὸς οἰκισμὸς «Τιβεριούπολις» εἰς τὴν περιοχὴν περίπου τῆς
Σρωμνίτης, τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, διότι αἱ πηγαὶ τὴν ἀγνοοῦν
(Tafel, Parazoglou)², ἐνῶ οἱ 15 Μάρτυρες ἤθλησαν εἰς τὴν Τιβεριούπολιν
τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς γραπτῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως τῶν
ἐλληνικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ἡ φήμη τῶν ἐξηπλώθη μέχρι τῆς Μα-
κεδονίας (Jireček)³ ἢ τὸ πιθανότερον τὰ ἱερὰ αὐτῶν λειψάνα μετεφέρθησαν
ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς τὴν Σρωμνίτην μὲ τὰς γνωστὰς μετοικήσεις Ἑλλήνων
τὸ 809/810 ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾷ
(802-811) λόγῳ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν λειψάνων
συνεδέθη καὶ ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως τοῦ μαρτυρίου Τιβεριούπολις (Zla-
tarski)⁴. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν προμνημονευθέντων Tafel, Jireček, Zla-
tarski, Parazoglou εἰς πολλὰ καίρια σημεῖα εἶναι μόνον υποθετικὴ, ἐν πολ-
λοῖς δὲ ἐστηριγμένη εἰς παρερμηνείαν τῶν πηγῶν, ἐν προκειμένῳ δὲ καὶ αὐ-
τοῦ τούτου τοῦ Θεοφύλακτου.

Ὁ Tafel, ἐν προκειμένῳ, ἀμφιβάλλει διὰ τὴν ταυτότητα Τιβεριουπόλε-
ως καὶ Σρωμνίτης, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Φρυγίας, ὡς
ἔαν μόνον αὕτη νὰ ὑπῆρχε⁵. Πάντως, ἡ ἀμφιβολία τοῦ Tafel ἔχει παρασύρει

χιεπισκόπου Βουλγαρίας). J. P o p o v i ć, Žitija Svetih, Beograd 1977. Παρθενίου
Λεούκη, Žitija na Balgarski Sveci, Sofija 1979. Γ. Θεοχαρίδου, Ἱστορία τῆς Μα-
κεδονίας κατὰ τοὺς Μέσους Χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980. Ἀθ. Ἀγγελο-
ποῦλου, Βόρειος Μακεδονία. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Σρωμνίτης, Θεσσαλονίκη 1980.

1. Ὁ Θεοφύλακτος τιτλοφορεῖ τὸ ἔργον του περὶ τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ὡς
ἐξῆς ἐπὶ λέξει: «Μαρτύριον τῶν Ἀγίων Ἐνδόξων Ἱερομαρτύρων ΙΕ' τῶν ἐν Τιβεριουπό-
λει τῇ βουλγαρικῷς ἐπονομαζομένη Στρούμμιτζῃ μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ
Δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου», MPG 126, στ. 151-152.

2. Βλ. Tafel, ἔ.ἀ., σ. 294, σημ. 10, καὶ Parazoglou, ἔ.ἀ., σ. 254-255.

3. K. Jireček, (κατὰ μεταφ. Argirow, σ. 243-248). Πρβλ. Parazoglou, ἔ.ἀ.,
σ. 254-255 καὶ Zlatarski, Legendata..., ἔ.ἀ., σ. 28-29.

4. Zlatarski, ἔ.ἀ., σ. 29-35, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία.

5. Tafel, ἔ.ἀ., σ. 294, ὑποσ. 10: «...Omisit Theophylacti locum Wesselingius ad Hi-
eroclem (itinerar. pag. 688), ubi agitur de Tiberiopolis Phrygiae». Πλὴν τῆς Τιβεριουπόλεως
Φρυγίας εἶναι μεμαρτυρημένοι καὶ Τιβεριουπόλεις Πισιδίας καὶ Ἀρμενίας καὶ Κύπρου.

δλους τοὺς μετέπειτα ἀσχοληθέντες μὲ τὸ θέμα καὶ δὴ τοὺς Jireček, Zlatarski καὶ Parazoglou.

Περαιτέρω, ὁ Jireček παραθέτει μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἄρκετὰ τοπωνύμια ἁγίων εἰς τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον (παρὰ Argiron, σ. 225-233). Εἰς πρόσφατον ἔρευνάν μου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους»¹, συμπληρώνω τὴν εἰκόνα αὐτὴν τοῦ Jireček, διότι ἐντοπίζω, συμφώνως πρὸς τὰ ἐπίσημα δημογραφικὰ δεδομένα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τοῦ 1971, τὴν ὑπαρξιν 660 οἰκισμῶν σήμερον μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, φερόντων ὀνομασίας ἁγίων, καθολικῶν καὶ τοπικῶν, πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ ἐπὶ γῆς ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Παναγίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μᾶς δείχνουν τὴν μεγάλην θρησκευτικὴν παράδοσιν περὶ τῶν ἁγίων τούτων μορφῶν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι καὶ τὰς καθιέρωσαν διὰ τῆς ὀνοματοθεσίας τῶν εἰς τόπους καὶ οἰκισμοὺς.

Ὁ Jireček προσπαθεῖ νὰ προχωρήσῃ ἀκόμη περισσότερο, νὰ ἐξηγήσῃ, δηλαδή, μερικὰ τοπωνύμια, ὡς μεταδοθέντα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μέσῳ κάποιας τιμητικῆς λατρείας. Κατὰ τὴν συμπερασματικὴν ἀντίληψιν τοῦ Jireček, τὴν μεταφορὰν κάποιας τιμητικῆς λατρείας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἠκολούθησε καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ τόπου τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς πρώτης τιμητικῆς λατρείας κάποιου ἁγίου. Πρὸς ὑποστήριξιν ὅμως τῆς δευτέρας αὐτῆς θέσεώς του δὲν ἀνεύρει περισσότερα ἀπὸ τέσσερα παραδείγματα καὶ ταῦτα πολὺ ἀμφίβολα καὶ συζητήσιμα. Π.χ., ἡ ὀνομασία Σαρδικὴ τῆς ὁμωνύμου πόλεως προῆλθεν ἐκ τῆς εὐρείας διαδόσεως ἐκεῖ τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Θεράποντος ἐκ Σάρδεων τῆς Μ. Ἀσίας· τὸ τοπωνύμιον Εὐχάϊτα τοῦ ὁμωνύμου οἰκισμοῦ τῆς Μακεδονίας παρὰ τὰς Σέρρας (Εὐχάϊτα, Ἰεφαῖτοι, Ἰέζεβο, Ἐζιοβα, Νεζιόβα, Νίζβα) προῆλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ καὶ κυρίως εἰς Σέρρας τῶν ἐξ Εὐχάϊτων δύο Θεοδώρων, τοῦ Τύρωνος καὶ τοῦ Στρατηλάτου· τὸ τοπωνύμιον αἱ Κολοσσαὶ τοῦ ὁμωνύμου οἰκισμοῦ παρὰ τὸ Κιουστέντιλιον τῆς Βορείου Μακεδονίας προῆλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ τοῦ εἰς τὰς ἀρχαίας Κολοσσάς ἰδιαιτέρως τιμωμένου ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ τέλος τὸ τοπωνύμιον Τιβεριοῦπολις τῆς ὁμωνύμου πόλεως, τῆς μετέπειτα Στρωμνίτης, προῆλθεν ἐκ τῆς τιμητικῆς λατρείας ἐδῶ τῶν εἰς τὴν Τιβεριοῦπολιν τῆς Μ. Ἀσίας μαρτυρη-

Πρβλ. Migne, PG 125, 433-434, καὶ Zlatarski, Legendata..., σ. 28. Ἐπίσης, ἐκ τοῦ Τιβερίου Ἰουλίου Καίσαρος (14-37 μ.Χ.) ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως Τιβεριάδος τῆς Παλαιστίνης. Πρβλ. ΘΗΕ 11(1967)758.

1. Ὑπὸ δημοσίευσιν εἰς τὸν τόμον περὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τίτλον: «Ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους σήμερον».

σάντων Πεντεκαίδεκα Ἱερομαρτύρων (αὐτόθι, σ. 233-248). Τὰ τρία πρῶτα παραδείγματα εἶναι δυνατόν νὰ συζητηθῶν, τὸ τέταρτον ὁμως περὶ Τιβεριουπόλεως καὶ Στρωμνίσης στηρίζεται εἰς ὑποθέσεις καὶ ὑπερβολικὰς ἐκτιμήσεις μὴ ἀποδεικνυόμενας ἐκ τῶν πηγῶν.

Οἷτος ὑπὸ βάσανον τὰ ἐπιχειρήματά του. Πρῶτον, ὁ Jireček, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ μᾶς βεβαιώνει τὴν ὑπαρξίν ἐπὶ ἀσιατικοῦ ἐδάφους τριῶν Τιβεριουπόλεων, τῆς Βιθυνίας, τῆς Πισιδίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους ἄλλων τριῶν, τῆς Μακεδονίας (Στρωμνίσης), τῆς Θράκης (παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν) καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης (Βάρνα), ἐν τούτοις ἀπορρίπτει ἀσυζητητὴ τὴν ὑπαρξίν τῶν εὐρωπαϊκῶν Τιβεριουπόλεων καὶ δὴ τῆς μακεδονικῆς, μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι τὰς ἀγνοοῦν ὁ Προκόπιος εἰς τὸ ἔργον του Περὶ Κτισμάτων καὶ τὰ ἐπίσημα πολιτειακὰ κείμενα καὶ ἔγγραφα (χρυσόβουλλα κ.λ.), πλὴν μερικῶν ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν.

Ἄλλ' ὁ Προκόπιος, ὡς γνωστόν, δὲν μνημονεύει ὅλας τὰς μέχρι τῶν ἡμερῶν του πόλεις παρὰ μόνον ἐκείνας τῶν ὁποίων τὰ ὀχρωματικά ἔργα ἦσαν κατεστραμμένα καὶ ἔχρηζον ἐπιδιορθώσεων. Οὕτω, π.χ., ἡ Θεσσαλονίκη οὐδόλως μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου, διότι τὰ φρούρια καὶ τὰ κάστρα τῆς πόλεως δὲν ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ἐπισκευῆς.

Οὕτε ἐξ ἄλλου, δύναται νὰ προσαχθῇ ὡς μαρτυρία κατὰ τῆς ὑπάρξεως μακεδονικῆς Τιβεριουπόλεως τὸ γεγονός ὅτι τὰ σωζόμενα ἐπίσημα πολιτειακὰ κείμενα καὶ δὴ τὰ χρυσόβουλλα τοῦ Βασιλείου Β' (956-1025) ἀγνοοῦν τὴν ὀνομασίαν μακεδονικῆς Τιβεριουπόλεως, διότι ἀπλούστατα εἶχεν ἐπικρατήσει εἰς τὴν πολιτειακὴν τότε ὁρολογίαν ἡ ἄλλη ὀνομασία Στρωμνίσα, ἐνῶ ἡ προηγουμένη Τιβεριούπολις παρέμεινε συνδεδεμένη μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ ὁρολογίαν τοῦ τόπου μνημονευομένη ὑπὸ τινῶν ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν καὶ κειμένων.

Ἀκριβῶς αἱ τελευταῖαι πηγαὶ εἶναι αἱ αὐθεντικώτεραι, διότι αὐταὶ μᾶς διασώζουν τὰς ὀνομασίας τῶν ἐπισκοπῶν καὶ μὲ αὐτὰς καὶ τὰ ἀρχαιότερα τοπωνύμια αὐτῶν, διότι τὰ τελευταῖα προσδιώριζον μέχρι τότε ἀκριβέστερον τὸ γεωγραφικὸν στίγμα τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν. Οὕτω, λοιπόν, μεμαρτυρημένως ἔχομεν ἐπισκοπὰς «Τιβεριουπόλεως ἥτοι Στρουμίτζης» καὶ ἀντιστρόφως «Στρουμίτζης ἥτοι Τιβεριουπόλεως»· ἐπίσης «Καστορίας ἥτοι Νεκταριουπόλεως», «Κοριτζᾶς ἥτοι Σελασφόρου», «Ζισανίου ἥτοι Σιστιουπόλεως» κ.λ.¹ Ἡ διάσωσης, λοιπόν, τοῦ ἀρχαιοτέρου τοπωνυμίου μετὰ τῆς νέας ὀνομασίας τῆς Ἐπισκοπῆς ὑποδηλοῖ σαφῶς τὴν προϋπάρχουσαν γεωγραφικὴν οἰκιστικὴν κατάστασιν καὶ συνέχειαν, ἡ ὁποία διασώζεται σαφῶς εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς πηγὰς ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος κ.ἐ. Ἐπὶ τῶν πηγῶν αὐτῶν στηριχθεὶς ὁ Θεοφύλακτος, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, μᾶς πλη-

1. Ἀγγελόπουλου, ἑ.ἀ., σ. 40.

ροφορεῖ διὰ τὴν μακεδονικὴν Τιβεριούπολιν «ἐπὶ τῷ βορείῳ μέρει τῆς Θεσσαλονίκης διακειμένην καὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς τῶν Ἰλλυριῶν γῆς προσεχῶς συγκειμένην»¹ καὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι σαφὲς καὶ κατηγορηματικός.

Δεύτερον, ὁ Jireček, παρασυρόμενος ἀπὸ τὰς μνημονευθείσας ἤδη ἀμβολίας τοῦ Tafel, προχωρεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ὁ Θεοφύλακτος, καθ' ὃν τρόπον συγγέει τὴν Φρυγίαν μὲ τὴν Μακεδονίαν, διότι θέλει τοὺς Μάρτυρας τῆς Φρυγίας Θεόδουλον καὶ Τατιανὸν μαρτυρήσαντας «ἐν Μακεδονίᾳ»², κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μεταφέρει εἰς τὴν Στρώμνιτσαν τῆς Μακεδονίας γεγονός, ὅπερ ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Τιβεριούπολιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἡ ἄποψις αὕτη τοῦ Jireček ἀπαιτεῖ πολλὴν προσοχὴν, διότι οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν, πλὴν τῆς ὑποθέσεως Jireček, διαθέτομεν ὅτι τὸ μάρτυριον ἔλαβε χώραν εἰς κάποιαν Τιβεριούπολιν, προφανῶς τὴν πλησιεστέαν εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐπὶ ἀσιατικοῦ ἐδάφους, καὶ διότι τὸ γεωγραφικὸν λάθος εἰς τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ὑποπίπτει ὁ Θεοφύλακτος ἡμπορεῖ νὰ μὴ εἶναι ἰδικόν του ἀλλὰ τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ βίου τούτου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ Θεοφύλακτου. Οἱ Μάρτυρες οὗτοι εἶναι τρεῖς κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν μνημονεύσεως ὑπὸ τῶν πηγῶν: «Μακεδόنيος, Θεόδουλος, Τατιανός»³· οὐδόλως ἀποκλείεται σύγχυσις μεταξὺ «Μακεδονίας» καὶ «Μακεδονίου», ἀφοῦ ὁ Μακεδόنيος δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοφύλακτου. Ἡ τοῦ Migne τελευταία ἐκδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθησαν οἱ B. Finetti διὰ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν καὶ Συμεὼν Βάρνης καὶ Πρεσλάβας (1931), S. Maslen (1974) καὶ Παρθένιος Λεύκης (1979) διὰ τὴν βουλγαρικὴν μετάφρασιν καὶ τὰς σχετικὰς κριτικὰς παρατηρήσεις, γέμει πολλῶν λαθῶν, καθ' ὅσον στηρίζεται εἰς ἐν καὶ τὸ μοναδικὸν μέχρι σήμερον χειρόγραφον τῆς Βιβλιοθήκης Boldeiana τῆς Ὁξφόρδης (ἐν *Glar. Baroce. f. 589^r-f. 621^v*), τὸ ὁποῖον ὁμως εἶναι τὸ χειρότερον εἰς τὸ εἶδός του.

Ὁ Zlatarski ἐν συνεχείᾳ ἀμφιβάλλει καὶ αὐτὸς διὰ τὴν πληρότητα τῆς βασικῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Jireček, ἀσχέτως ἂν καὶ οὗτος περιπίπτει εἰς σειρὰν ἄλλην σφαλμάτων.

Ὁ Zlatarski, ἐν προκειμένῳ, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν βαθεῖαν τοπικὴν σύνδεσιν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μετὰ τῆς Στρωμνίτισης, δέχεται μεταφορὰν ἐκ Μ. Ἀσίας ὅχι τόσον τῆς τιμητικῆς λατρείας διὰ τῆς λογίας

1. MPG 126, σ. 176.

2. Αὐτόθι, στ. 168: «ἀβ'· Ἐν Μακεδονίᾳ δὲ Θεόδουλος καὶ Τατιανός, ἄνδρες εὐσεβεῖς καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες, εἰς ναὸν εἰδωλικὸν εἰσελθόντες νυκτός, τὰ ἐκεῖσε συνέτριψαν εἰδωλα...». Ὁ Migne τὴν σύγχυσιν μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Φρυγίας, ὅπου ἐμαρτύρησαν οἱ τρεῖς μάρτυρες Μακεδόنيος, Θεόδουλος καὶ Τατιανός, ἀποδίδει μᾶλλον εἰς *lapsus memoriae* τοῦ Θεοφύλακτου.

3. Βλ. Migne, PG 67, 417-418· 1245-1249. Πρβλ. καὶ R. Janin, εἰς BS 8, 445-446.

θρησκευτικῆς παραδόσεως μέσφ τῶν ἑλληνικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ὅπως θέλει ὁ Jireček, ὅσον ἱερῶν τινῶν λειψάνων, τὰ ὅποια συνετέλεσαν πλέον συγκεκριμένως εἰς τὴν βαθύτεραν τιμητικὴν καθιέρωσίν των ἐν Βορειοανατολικῇ Μακεδονίᾳ μὲ ἐπίκεντρον τὴν Στρώμνισαν, ἢ ὅποια, ἐπειδὴ οἱ Ἱερομάρτυρες οὗτοι ἐμαρτύρησαν εἰς Τιβεριοῦπολιν Μ. Ἀσίας, ἐδέχθη καὶ δευτέραν ὀνομασίαν «Τιβεριοῦπολις»¹.

Ὁ Zlatarski, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεώς του αὐτῆς, προβάλλει δύο βασικά δι' αὐτὸν ἐπιχειρήματα: πρῶτον ὅτι ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐγένετο διὰ κάποιας μετοικίσεως χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν, ἢ ὅποια εἶχε διπλοῦν σκοπόν, τὴν ἐνίσχυσιν αὐ' ἐνὸς τῶν συνόρων ἔναντι τῶν ἐκ Βορρᾶ βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ εἰς τὴν υποβοήθησιν αὐ' ἐτέρου τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων «ἀνὰ τὰς Σκλαυινίας» (τοιαῦται μετοικίσεις ἐγένοντο τὸ 809/810) καὶ δεύτερον ὅτι, ἐξ ὅσων μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἴδιος ὁ Θεοφύλακτος περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἐπὶ Βόριδος, εὐρέθησαν τὰ λείψανα ὄχι 15 ἀλλὰ 5 Ἱερομαρτύρων, αὐτά, δηλαδή, τὰ ὅποια εἶχον μεταφέρει οἱ ἐποικισθέντες ἐκ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν, διότι ἂν εἶχον ἅπαντες οἱ 15 μαρτυρήσει εἰς Στρώμνισαν, θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρεθοῦν ὅλων τὰ λείψανα².

Τὰ δύο αὐτὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Zlatarski, κρινόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, δὲν εὐσταθοῦν. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν ὅτι, ναὶ μὲν συνετελέσθη, κατὰ τὸν Θεοφάνην, τοιαύτη μετοίκισις ἐκ τῶν θεμάτων τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 809/810 Ῥωμαίων στρατιωτῶν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των «ἐπὶ τὰς Σκλαυινίας», ὅπου καὶ ἡ περιοχὴ Στρυμόνος-Στρωμνίτης, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ αὐτόθι ἑλληνικοῦ στοιχείου, πλὴν ἡ μετοίκισις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ὡς ἀναγκαστικὸς ἐκπατρισμὸς καὶ δι' αὐτὸ ἔληξεν οὗτος μόνις ἐντὸς διετίας, διότι, συμφώνως πάλιν πρὸς τὸν Θεοφάνην, πρὸ τῆς προελάσεως τῶν Βουλγάρων τοῦ Κρούμου τὸ 812 ἐγκατέλειψαν οἱ βυζαντινοὶ μέτοικοι στρατιῶται τὴν περιοχὴν Στρυμόνος-Στρωμνίτης μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἀσφαλῶς³. Καὶ τίθεται τὸ κρίσιμον ἐρώτημα, τὸ ὅποion ἀνατρέπει τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα τοῦ Zlatarski: Ἦτο δυνατόν ἐντὸς διετίας ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας νὰ καθιερωθῇ

1. Zlatarski, *Legendata*, ἔ.ἀ., σ. 31.

2. Αὐτόθι, σ. 29-31.

3. Θεοφάνης, ἐκδ. de Boor, σ. 486, 10: «Τούτῳ τῷ ἔτει Νικηφόρος μετὰ τὰς ἀθέους ὑπεξελεύσεις τὰ στρατεύματα πάντα ταπεινῶσαι σκεψάμενος Χριστιανοὺς ἀποίκισας ἐκ παντὸς θεματος ἐπὶ τὰς Σκλαυινίας γενέσθαι προσέταξεν, τὰς δὲ τούτων ὑποστάσεις πιπράκεσθαι. Καὶ ἦν αἰχμαλωσίας οὐκ ἔλαττον τὸ πῶγμα πολλῶν ἐξ ἀνοίας βλασφημούντων καὶ ἔχθρῶν αἰτούντων, ἑτέρων δὲ περὶ τοὺς γονικοὺς τάφους θρηνοῦντων καὶ τοὺς ἀποθανόντας μακαρίζοντων». Καὶ Θεοφάνης, αὐτόθι, σ. 496, 5. Πρβλ. Γ. Θεοχαρίδου, ἔ.ἀ., σ. 224-226.

τοσοῦτον βαθέως ἡ τιμητικὴ λατρεία τῶν 15 Ἱερομαρτύρων εἰς τὴν περιοχὴν Στρωμνίτης; Ὁχι, βεβαίως, διότι ἡ διαδικασία καὶ ἡ ἐξέλιξις καθιερώσεως οἰασθῆποτε τιμητικῆς λατρείας, καὶ μάλιστα ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τοῦ εἰς τόπον, προϋποθέτει ἐμπέδωσιν αὐτῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν μετὰ ἀπὸ μακρὰν καὶ δὴ εἰρηνικὴν χρονικὴν περίοδον, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ κατὰ τὸν πολυτάραχον 9ον αἰῶνα καὶ δὴ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς αὐτοῦ, λόγῳ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἐδαφῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Ἡ τιμητικὴ, λοιπόν, λατρεία τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Στρωμνίτης ἔπρεπε νὰ προϋπῆρχε πολλὰς δεκαετίαι πρὶν ἐρριζωμένη εἰς τὴν χριστιανικὴν συνείδησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Βορειοανατολικῆς Μακεδονίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν μακεδονικὴν Τιβεριοῦπολιν, τὴν μετέπειτα Στρώμνισαν, ἀνάγουςα τὰς ἀρχὰς αὐτῆς τὸ β' ἡμῖς τοῦ 4ου αἰῶνος, καὶ δὴ τὸ 362, ἔτος τοῦ μαρτυρίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Τὸ δεῦτερον βασικὸν ἐπιχείρημα τοῦ Zlatarski περὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν ἱερῶν λειψάνων 5 ἐκ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἀπὸ Μ. Ἀσίας εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ Βόριδος εἰς Βραγαληνίτζαν, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοφυλάκτου, εἶναι ἀπορριπτέον, διότι στηρίζεται εἰς παρερμηνείαν τῶν λεγομένων τοῦ Θεοφυλάκτου¹. Οὗτος σαφῶς ὁμιλεῖ ὅτι ἀνευρέθησαν αἱ λάρνακες ὄλων τῶν Ἱερομαρτύρων τούτων καὶ ὅτι ἐπετράπη τελικῶς ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα Στρωμνίτης ἡ παραχώρησις εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ Βόριδος μόνον τριῶν «τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἁγίων μόνον ἄραντες, λέγω δέ, Τιμόθεον, Κομάσιον καὶ Εὐσέβιον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐν Τιβεριοῦπόλει καταλιπεῖν»² καὶ ἄλλων δύο ἀργότερον, ἐπὶ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Συμεών, υἱοῦ τοῦ Βόριδος «Σωκράτην τε καὶ Θεόδωρον»³. Τὸ ὅλον, λοιπόν, σκηνικὸν τῆς περιγραφῆς τοῦ Θεοφυλάκτου δὲν ἀφῆναι καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ἐκ τῶν 15 ἀνευρεθέντων ἱερῶν λειψάνων κατόπιν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Στρώμνισαν πρωτοβουλίᾳ τοῦ Βόριδος, τὰ 5 μετεφέρθησαν εἰς Βραγαληνίτζαν, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσας ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου συνθήκας⁴.

1. Zlatarski, Legendata, ἔ.ἀ., σ. 31.

2. Θεοφυλάκτου, ἔ.ἀ., σ. 205D.

3. Αὐτόθι, σ. 213Α.

4. Αὐτόθι, στ. 201C-205C. Ἡ μετακομιδὴ ἔλαβε χώραν πιθανότατα τὴν 29 Αὐγούστου, διότι κατὰ τὸ Εὐαγγελιστάριον τοῦ Βατικανοῦ, τὸ γνωστὸν ὡς Assemanon, ἐκ τοῦ 10 μ.Χ. αἰῶνος, τὴν 29 Αὐγούστου ἄγονεν τὸ δεῦτερον «τὴν μνήμην τῶν ἁγίων τῆς Στρωμνίτης Τιμοθέου, Θεοδώρου, Εὐσεβίου καὶ τῶν λοιπῶν», αὐτῶν, δηλαδὴ, τῶν τριῶν τῶν ὁποίων τὰ ἱερὰ λείψανα μετεφέρθησαν εἰς Βραγαληνίτζαν. Ἐξ ἄλλου, συμφώνως πρὸς ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ διαίσθησιν αἱ ἀνακομιδαὶ καὶ μετακομιδαὶ λειψάνων ἐλάμβανον χώραν θερινοῦς συνήθως μηνᾶς (γνώμη καθηγητοῦ Ἰω. Φουντούλη)· τὸ ὑπὸ τοῦ Θεο-

Ἡμεῖς φρονοῦμεν μετὰ τοῦ Θεοφυλάκτου ὅτι ἡ βυζαντινὴ Στρώμνι-
τσα ἐκαλεῖτο προηγουμένως καὶ Τιβεριούπολις, ὅχι ἔνεκα τῆς μεταφορᾶς
τῆς τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἢ τῆς φιλοξενίας τῶν λειψά-
νων εἰς τὸν οἰκισμὸν αὐτόν, ἀλλ' ἔνεκα κάποιου ἰσχυροῦ τῆς Γῆς αυτοκρά-
τορος μὲ τὸ ὄνομα Τιβέριος, ὁ ὁποῖος τὸ ἀρχαῖον Ἄστραιον, εἰς τὴν περιο-
χὴν περίπου τῆς βυζαντινῆς Στρώμνισης, μετωνόμασεν εἰς Τιβεριούπολιν,
ὅπως συνήθως ἐγένετο καὶ γίνεται μέχρι σήμερον. Αὐτοκράτορες μὲ τὸ ὄ-
νομα «Τιβέριος» ὑπῆρξαν τρεῖς: ὁ πρῶτος (14-37 μ.Χ.), ὁ δεῦτερος (578-
582 μ.Χ.) καὶ ὁ τρίτος (689-705 μ.Χ.)¹. Ἐνδειξεις συγκεκριμένη ὑποστηρί-
ξεως τῆς ἡμετέρας ἐκδοχῆς εἶναι αἱ μέχρι σήμερον διασωζόμεναι εἰς τὴν
Στρώμνισην ὀνομασίαι «Τιβέριος Λόφος» ἢ «Βασιλικὸς Λόφος», ἀναφε-
ρόμεναι εἰς τὸν κεντρικώτερον δεσπόζοντα λόφον ἄνωθεν τοῦ κυρίως οἰκι-
σμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου λόφος ἔκειτο ἀσφαλῶς ἡ ἀκρόπολις, τεῖχη τῆς ὁποί-
ας διατηροῦνται μέχρι σήμερον². Ἐπὶ κάποιου, λοιπόν, Τιβερίου, ἐκ τῶν
μνημονευθέντων τριῶν, πρέπει νὰ ἰδρῦθῃ καὶ ὠχυρώθῃ ἡ ἀκρόπολις αὕτη.
Ἐπὶ τοῦ Τιβερίου αὐτοῦ, ἡ ἀκρόπολις καὶ ὁ περίξ οἰκισμὸς ἔλαβον τὴν ὀνο-
μασίαν «Τιβεριούπολις», ὁ δὲ λόφος ἀποκαλεῖται ἔκτοτε «Τιβέριος Λό-
φος» ἢ «Βασιλικὸς Λόφος»· μετὰ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς συνεδέθη ἡ ἄλλη
βυζαντινοσλαβικὴ ὀνομασία τοῦ ἰδίου οἰκισμοῦ «Στρώμνιτσα». Κατὰ τὴν
περίοδον, δηλαδή, τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ἡ Τιβεριούπολις τῆς πρωτο-
βυζαντινῆς περιόδου δέχεται καὶ τὴν ὀνομασίαν «Στρώμνιτσα», ἀπαντῶσαν
εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ προσελθοῦσαν προφανῶς ἐκ παραπο-
τάμου τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Στρούμα, τῆς τελευταίας ταύτης ὀνομασίας οὐ-
σης παραλλαγῆς τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἄλιν ὀνομασίας Στρυμών³· ἡ δευ-
τέρα ὀνομασία «Στρώμνιτσα» σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησε τελικῶς τῆς ἄλλης.

Διατί, λοιπόν, νὰ ἀποκλείσωμεν τὴν περίπτωσιν ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς
Τιβεριουπόλεως, τῆς μετέπειτα Στρώμνισης, νὰ ἐκλήθησαν οὕτω καὶ οἱ 15
Ἱερομάρτυρες, ὅπως εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἔχει συμβῇ, π.χ., ἡ ἁγία Παρα-
σκευὴ ἢ Ἐπιβατηνὴ, τῆς ὁποίας τὰ θαυματουργὰ ἱερὰ λείψανα μετέφερεν
ὁ Ἀσὲν Β' εἰς τὸ Τύρνοβον δὲν ἐδάνεισε τὸ τοπωνύμιόν της εἰς τὸ Τύρνο-

φυλάκτου περιγραφόμενον σχετικὸν σκηνικὸν περὶ μακρᾶς καὶ πολυπληθοῦς καὶ μεγα-
λοπρεποῦς πομπῆς ἀπὸ Βραγαληνίτζης μέχρι Στρώμνισης καὶ τανάπαλιν ἐπιβεβαίωί τὴν
ἄποψιν αὐτὴν.

1. Radovanović, ἑ.ἀ., 482, καὶ Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, Βόρειος Μακεδο-
νία, σ. 27.

2. Ἀγγελόπουλου, ἑ.ἀ., σ. 18, ὅπου δημοσιεύεται ὡς «Εἰκ. 1. Τμῆμα τῶν τε-
χῶν τῆς ἀκροπόλεως Στρώμνισης ἐπὶ τοῦ Τιβερίου Λόφου».

3. Ἀγγελόπουλου, ἑ.ἀ., σ. 27. Πρβλ. καὶ Tafel, ἑ.ἀ., σ. 294, ὑποσ. 10:
«Strumitza (variatur in formis) autem est forma Slavorum diminutiva vocis Struma i.e. Stry-
mon».

βον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπεκλήθη «Τυρνοβιανή»· ἐν συνεχείᾳ μεταφερθὲν τὸ λείψανόν της εἰς τὴν Σερβίαν ἀπεκλήθη «Σερβίς» καὶ εἰς τὸ Ἰάσιον «Ἰασιν-νή»¹.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ὑποτιθεμένη πῶσις τοῦ Θεοφυλάκτου εἰς τόσον κολοσσιαῖον ἱστορικὸν λάθος ἔρχεται εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν, γενικῶς ἀποδεκτὴν, αὐθεντικότητά καὶ ἐγκυρότητα τῶν πληροφοριῶν του περὶ προσώπων καὶ γεγονότων, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Πρώτης Ἐκκλησίας (α' μέρος), ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν βίον τῶν 15 Μαρτύρων (β' μέρος), τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν «Πρωτοβουλγάρων» (γ' μέρος) καὶ τὴν θαυματουργικὴν ἐπίδρασιν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν (δ' μέρος)².

Ἄλλο πρόβλημα. Οἱ Ἱερομάρτυρες οὗτοι ἦσαν 15 ἢ 16; Ὁ Θεοφυλάκτος ἐπιγράφει τὸ σχετικὸν ἔργον «Μαρτύριον τῶν Ἁγίων Ἐνδόξων Ἱερομαρτύρων ΙΕ'»· καὶ εἶναι, ἐν προκειμένῳ, ἀπολύτως σαφές. Ἡ χειρόγραφος ὁμως παράδοσις τοῦ βίου ὁμιλεῖ περὶ 16 Ἱερομαρτύρων. Ἡ σύγχυσις ἐντοπίζεται εἰς τὸν δεύτερον Ἱερομάρτυρα, τὸν Κομάσιον, ὁ ὁποῖος, ἔχων τὴν γνώμην, ἐκαλεῖτο ὁ ἴδιος καὶ Ἐτιμάσιος «Κομάσιος ὡς καὶ Ἐτιμάσιος», ὅπως ὀρθῶς συμπληρῶναι ὁ Finetti³· οὕτω μετέφρασαν εἰς τὴν βουλγαρικὴν οἱ προμνημονευθέντες Συμεὼν, Maslev καὶ Παρθένιος⁴. Οἱ Συναξαρισταί, παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν λανθασμένην χειρόγραφον παράδοσιν, διαστέλλουν μεταξὺ Κομασίου καὶ Ἐτιμασίου καὶ τοὺς κάμνον οὕτω 16. Εἰς τὸν ὑποτιθέμενον δεύτερον μάλιστα, τὸν Ἐτιμάσιον, τὸν ὁποῖον δὲν γνωρίζουν ποῦ νὰ τὸν κατατάξουν, διότι τίποτε περὶ αὐτοῦ δὲν λέγει ὁ Βίος τοῦ Θεοφυλάκτου, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρξε ποτέ, οὔτε μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων (Τιμοθέου, Θεοδώρου), ἢ μεταξὺ τῶν ἱερέων (Ἰωάννου, Σεργίου, Θεοδώρου, Νικηφόρου), ἢ μεταξὺ τῶν διακόνων (Βασιλείου, Θωμᾶ), ἢ τέλος μεταξὺ τῶν μοναχῶν (Ἱεροθέου, Δανιὴλ, Χαρίτωνος, Σωκράτους, Κομασίου, Εὐσεβίου), ἀφιερῶν οὐκ ἄλλο ἢ τὸν ἑαυτοῦ λόγον·

«Εἰς τὸν Ἐτιμάσιον. Ἀφαιρεθείσης συλλαβῆς πρώτης, μακαρ.

Κλησις παριστᾷ ἦν ἔχεις τιμὴν ἄω»⁵.

1. Θ. Ζήση, Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἡ Ἐπιβατηνὴ καὶ ἄγνωστος κανὼν τοῦ Μελετίου Συρίγου εἰς αὐτήν, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 4 καὶ 8-9.

2. Θεοφυλάκτου, Μαρτύριον, ἔ.δ., στ. 152-176, 176-188, 190-201, 201-222.

3. Βλ. Migne, PG 126, στ. 174, «17. Ex horum numero fuere Timotheus, Comasius, (qui et Etimasius), Eusebius...».

4. Maslev, ἔ.δ., σ. 160-161.

5. Βλ. Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τ. ια', Ἀθῆναι 1964, σ. 718. Πρβλ. καὶ Συναξαριστὴν Μαυρικίου, Νικοδήμου κ.λ., τ. γ', Ἀθῆναι, σ. 258, καὶ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου Λεοντοπόλεως, Ἀγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, σ. 449.

Ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοσις τοῦ Migne εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μᾶς ἀποπροσανατολίζει ἀκόμη περισσότερον. Λέγει τὸ κείμενον: «Ἐκ τούτων ἦσαν ὁ Τιμόθεος καὶ Κο... καὶ Ἐτιμάσιος, Εὐσέβιος τε καὶ Θεόδωρος...» (τόμ. 126, στ. 176). Δι' αὐτό, καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἱστορικὰ προβλήματα, ἀπαιτεῖται νέα κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων.

Τέλος, ὁ ἀκριβὴς ἐντοπισμὸς τῶν ἑλληνικῶν καὶ «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν τοῦ βίου τούτου τοῦ Θεοφυλάκτου εἶναι ἐν ἄλλο ζήτημα. Αὐτὸ προσπαθεῖ, ὡς πρὸς τὰς «πρωτοβουλγαρικὰς» πηγάς, νὰ τὸ ἐπιλύσῃ ἡ Nadežna Dragova ὑπὸ τὸ κριτικὸν βλέμμα τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ Besenliviev¹. Ἡ ὅλη υπόθεσις ἐπιδέχεται πολλὴν συζήτησιν.

3. Ἡ λατρευτικὴ πραγματικότητα. Ὑπεράνω ὁμῶς τῶν ποικίλων ἐπιστημονικῶν προβλημάτων καὶ ἀμφισβητήσεων ὑπάρχει καὶ ζῆ ἡ τιμητικὴ λατρεία τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Στρωμνίτισης.

Οὗτοι τιμῶνται ὡς τοπικοὶ ἅγιοι διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μέχρι σήμερον ἀπὸ μέρους τῶν αὐτοχθόνων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ νέων ἐποίκων ὁμοδόξων Βουλγάρων καὶ Σέρβων· κυρίως ὁμῶς οἱ Ἕλληνες τῆς Στρωμνίτισης καὶ οἱ νεοφώτιστοι Βούλγαροι τῆς μεσαιωνικῆς «Βραγαλνιτζής»², εἶχον τὸ ἰδιαίτερον πνευματικὸν προνόμιον καὶ τὴν ἐξέχουσαν πνευματικὴν κληρονομίαν νὰ τιμοῦν καὶ νὰ εὐλαβοῦνται περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν μνήμην τῶν.

Ὁ Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Τιβεριουπόλεως, τῆς μετέπειτα Στρωμνίτισης, ὀφείλει τὸν ἐκχριστιανισμόν του, τὸν 4 αἰῶνα μ.Χ., καὶ τὸν πνευματικὸν πολιτισμόν του ἐν συνεχείᾳ, εἰς τοὺς Ἱερομάρτυρας τούτους. Δικαιολογῶν τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς περιοχῆς ὁ Θεοφύλακτος λέγει ἐπὶ λέξει: «οὐδεὶς τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύων ὑπελείφθη ἐν τῇ τῆς Τιβεριουπόλεως περιχώρῳ, πάντες δὲ οἱ τῇδε Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ προσκυνηταί»³. Ὁ ἀπόηχος τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεώς τῶν εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν «πολὺς ὁ περὶ τούτων κατεῖχε λόγος», «τῆς τούτων φήμης πάντα τό-

1. Dragova, ἑ.ἀ., σ. 128-129, ὅπου ἡ σχηματικὴ ὑπόθεσις τῶν «πρωτοβουλγαρικῶν» πηγῶν τοῦ Θεοφυλάκτου.

2. Προφανῶς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀρχαίων Βαργάλων, βορειοανατολικῶς τῶν Στόβων, οὐχὶ πάντως πολὺ μακρὰν τῆς Στρωμνίτισης συμφῶνως πρὸς τὸν Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ πομπῆς κλήρου, ἀρχόντων καὶ πλήθους πολλοῦ ἀπὸ Βραγαλνιτζής μέχρι Τιβεριουπόλεως πρὸς παραλαβὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων τῶν 15 Ἱερομαρτύρων. Βλ. Migne, PG 126, στ. 204, 208. Περὶ τῆς θέσεως Βαργάλων καὶ Βραγαλνιτζής βλ. λεπτομερέστερον εἰς Parazoglou, σ. 245-246. Πρβλ. καὶ Γ. Θεοχαρίδου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς Μέσους Χρόνους (285-1354), ἑ.ἀ., σ. 95.

3. MPG, 126, στ. 177D.

πον διυπαμένης ὀξεῖ τῷ πετρῷ»¹. Διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ δὲ θανάτου αὐτῶν καὶ τῆς θαυματουργικῆς φήμης των ἐσφράγισαν οὗτοι τὸν πνευματικὸν βίον τῆς Στρωμνίτισης (εἰκ. 1) καὶ τῶν περιχώρων ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας. «Τὰ μέντοι θαύματα οὐ μόνοις τῆς ἐγχωρίου ἐχορήγουν ἀφθόνως, ἀλλ' ἤδη καὶ ἄχρι τῆς ὑπερορίας φθάνοντα, τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἀπερίγρα-

Εἰκ. 1. Σημερινὸν ἐξωκκλήσιον τῶν Πεντεκαίδεκα

Ἱερομαρτύρων εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου

(Βλ. Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, Βόρειος Μακεδονία. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Στρωμνίτισης, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 56)

πτοι τυγχάνοντες μάρτυρες... καὶ μήτε ἐν Τιβεριουπόλει ἐναπολειφθῆναί τινα τῶν ἀσεβῶν, μήτε ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ καὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῆς· μᾶλλον μὲν οὖν... καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς Δύσεως μέρεσι ἐφαπλωθῆναι τὴν πίστιν ἐκ τῆς τῶν θαυμάτων δυνάμεως· ὥστε γενέσθαι τὴν Τιβεριούπολιν περιφανῆ τινα πύργον, ταῖς ἄλλαις δυτικαῖς πόλεσι τὸ τῆς πίστεως φῶς πυρσεύουσαν καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγει τῆς ἀπιστίας σκοτεινῆς πλάνης ἀνακαλουμένους»².

Οἱ δὲ «Πρωτοβούλγαροι», συγγεινιάσαντες τὸν 9ον αἰῶνα μετὰ τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς Στρωμνίτισης, ἐνεκολπώθησαν τὴν τιμητικὴν λατρείαν τῶν Ἱερομαρτύρων τούτων εἰς τὴν πλέον κρίσιμον καμπὴν τῆς ἱστορίας των, τὸν 9ον αἰῶνα. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους συνέπεσε μετὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ἱε-

1. Αὐτόθι, στ. 188C.

2. Αὐτόθι, στ. 189A.

ρομαρτύρων, καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν μὲ ἐπίκεντρον τὴν Στρώμνιτσαν· οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι τὸ πνευματικὸν κεφάλαιον τῶν Μαρτύρων τούτων συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν καλυτέραν ἐμπέδωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ νεοφωτιστῷ ἔθνει τῶν Βουλγάρων.

Οὗτω μόνον δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἄλλη πληροφορία τοῦ Θεοφυλάκτου ὅτι «οἱ ἅγιοι οὗτοι... πᾶσι τοῖς δεομένοις δαψιλεῖς τὰς ἰάσεις πηγάζοντες περιβόητοι πᾶσιν ἦσαν. Φθάνει τοίνυν ἡ περὶ τούτων φήμη εἰς τὰς τοῦ βασιλέως Βουλγάρων Μιχαὴλ ἀκοάς. Ὁ δὲ, οἷος ἦν ἐκεῖνος περὶ τὰ θεῖα θεرمότατος, προστάττει ναὸν τοῖς ἁγίοις ἀνεγερθῆναι ἐν τῇ Βραγαληνίτιζης ἐπισκοπῇ (δὲ καὶ γέγονε), κάκεισε μετακομισθέντα τὰ ἱερά ταῦτα λείψανα δ-περ οὐκ ἡμελήθη...»¹.

Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀνευρέσεως καὶ μετακομιδῆς τῶν ἱερῶν λειψάνων τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἀνετέθη εἰς τὸν κόμητα Ταριδῆνα, «ἄνδρα Βούλγαρον, οὐ μόνον εὐγενέστατον, ἀλλὰ καὶ δραστηριώτατον»². Ἀπὸ ὅλην τὴν σχετικὴν περιγραφὴν τοῦ Θεοφυλάκτου ἀξίζει νὰ ἐξαρθῇ ἡ μεγάλη σημασία, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον οἱ Βούλγαροι ἄρχοντες εἰς τὴν οἰκιοποίησιν καὶ τὴν προβολὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων καὶ τῆς τιμητικῆς λατρείας καὶ τῶν θαυματουργικῶν ἰδιοτήτων τῶν 15 Ἱερομαρτύρων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς νεοπαγοῦς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τῷ λαῷ. Ὁ κόμης Ταριδῆν, καθ' ἃ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θεοφύλακτος, «συναγαγὼν δὲ καὶ ἄρχιερεῖς σὺν ἱερεῦσιν, ἄρχοντάς τε καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ μεθ' ὕμνων καὶ θυμιαμάτων καταλαμβάνουσι τὴν Τιβεριοῦπολιν... ἄραντες οὖν (τὰ λείψανα) μετὰ πολλῆς δοξολογίας καὶ φωταγωγίας, καὶ εὐδίας, καὶ ὕμνων, εἰς τὴν Βραγαληνίτζαν ἀπήεσαν... καὶ ὅσα εἰκὸς ἀφοσιωσάμενοι, κατατιθέασι τὰς θείας θήκας ἐκείνας ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων οἰκοδομηθέντος ναοῦ, εἰκοστῇ ὁγδόῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἄγοντος. Ἀφωρίσθη δὲ τῷ θείῳ τούτῳ ναῷ καὶ κληρος, Βουλγάρων γλώττῃ τὰ θεῖα πεπαιδευμένους, ὥστε προεδρεῖν τούτῳ καὶ τὰς ἱεράς ποιεῖσθαι ὕμνολογίας ἐκάστοτε...»³.

Κατόπιν σκληρῶν διαπραγματεύσεων καὶ συμβιβασμῶν μεταξὺ τοῦ Ταριδῆνος καὶ τῶν Στρωμνιτισιῶτων, οἱ Βούλγαροι ἀπεκόμισαν τελικῶς τὰ λείψανα μόνον τριῶν εἰς πρώτην φάσιν (τοῦ Τιμοθέου, τοῦ Κομάσιου, τοῦ Εὐσεβίου) καὶ ἄλλων δύο (τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Θεοδώρου) ἐπὶ Συμεῶν, διὰ τοῦ κόμητος Δίστρου, κατὰ τὸ προηγούμενον τοῦ Ταριδῆνος⁴.

1. Αὐτόθι, στ. 201CD.

2. Αὐτόθι, στ. 201D.

3. Αὐτόθι, στ. 204A· στ. 208A· στ. 208D.

4. Αὐτόθι, στ. 205D: «...τέλος, συνεβίβασαν ὥστε τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἁγίων μόνους ἄραντες, λέγω δὴ, Τιμόθεον, Κομάσιον καὶ Εὐσέβιον, τοὺς δὲ λοιπούς, ἐν Τιβεριοῦπόλει καταλιπεῖν», καὶ στ. 213A: «μζ'. Βλαδίμηρος δὲ ὁ υἱὸς τῷ Βορίσει γεγεννημένος, ὡς

Οὕτω, ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 9ου αἰῶνος μ.Χ. ἐγκαινιάζεται νέα περίοδος τιμητικῆς λατρείας τῶν Μαρτύρων τούτων, ἡ ὁποία σφραγίζει ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἑλληνοβουλγαρικὴν πνευματικὴν παράδοσιν, μὲ ἐπικεντρον τὰς τοπικὰς Ἑκκλησίας Τιβεριουπόλεως ἢ Στρωμνίτης καὶ Βραγαληνίτης. Ἡ περίοδος αὕτη κοινῆς τιμητικῆς λατρείας, ὑπὸ διαφόρους εὐνοϊκὰς ἢ δυσκόλους περιστάσεις, ἐκτείνεται χρονικῶς καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων, τῶν ἐτῶν 1912-1913.

Ἐκ τῆς μακρᾶς ταύτης περιόδου τιμητικῆς λατρείας πέριξ τῆς ἱερᾶς μνήμης τῶν 15 Ἱερομαρτύρων σώζονται ἀρκεταὶ μαρτυρίαι, τόσον ἑλληνικαί, ὅσον καὶ σλαβικαί, αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιώνουν τὴν πνευματικὴν ταύτην κληρονομίαν, μὲ ἀποκορύφωμα τὰς ἐκδηλώσεις τῆς 28ης Νοεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

Μετὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ἔξαρσιν παρουσιάζουν αἱ συναφεῖς ἐκδηλώσεις πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων τὸν 12ον αἰῶνα, ὁπότε προήλθε καὶ ἡ ἀνάγκη συγγραφῆς τοῦ Βίου τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου τὸν 14ον αἰῶνα, ὁπότε ἐν Στρωμνίτῃ μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξίς ναοῦ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων μὲ ἱκανὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα καλλιεργησίμου γῆς, ἀμπελῶνων καὶ ὑδρομύλων¹, καὶ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα, ὁπότε ἔχομεν ἐκδόσεις τοῦ Βίου τῶν τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τῶν Ἀσματικῶν Ἀκολουθιῶν τῶν, ὅπως π.χ. τῆς Μοσχοπόλεως τοῦ 1741, τῆς Βενετίας τοῦ 1758, τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1830, τοῦ Migne 1895, τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας τοῦ 1897 καὶ ἄγιορειτικῶν παραλλαγῶν². Τὸ β' ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων παρατηρεῖται ἰδιαιτέρα ἔξαρσις τιμητικῶν ἐκδηλώσεων πρὸς τιμὴν τῶν 15 Ἱερομαρτύρων εἰς Στρώμνιταν, ὡς συνάρτησις, κυρίως, τῶν ἐθνικῶν ἀνταγωνισμῶν μεταξὺ τοῦ ὑπερτεροῦντος ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ μειοψηφούντος βουλγαρικοῦ στοιχείου Στρωμνίτης. Συγκεκριμέναι πρωτοβουλίαι τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Στρωμνίτης ἐπὶ τουρκοκρατίας ὅπως ἀνεγερθῇ ὁ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν καταστραφεὶς ναὸς τῶν 15 Ἱερομαρτύρων τοῦ 14ου αἰῶνος οὐδὲν ἀπέδωσαν προσκρούσασαι εἰς τὸν μουσουλμανικὸν φα-

ὁ λόγος φθάσας διέλαβε, τὴν βασιλείαν ἀπ' ἐκείνου παρέλαβε. Τέσσαρας τῇ ἀρχῇ ἐπιβεβιωκότος ἐνιαντούς, ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφός, ὃ ὄνομα Συμεὼν, ἐπὶ τῶν πραγμάτων καθίσταται. Οὐ κελεύσαντος Δίσυρος ὁ κόμης μετεκόμισε τοὺς ἁγίους Σωκράτην καὶ Θεόδωρον. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τοῖς προδιαληφθεῖσιν ἁγίοις συγκατετέθησαν...».

1. Βλ. χρυσόβουλλον Στεφάνου Δουσάν, περὶ ἰδρύσεως τῆς μονῆς Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ εἰς Πριζρένην περὶ τὸ 1348, ὅπου γίνεται εἰδικὸς λόγος περὶ τοῦ ναοῦ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Στρωμνίτης καὶ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων του, τὰ ὁποῖα ὑπέταξεν εἰς τὴν νεοιδρυθθεῖσαν μονήν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ Safarik, εἰς «Glasnik» 15(1862) 303. Πρβλ. καὶ Zlatarski, Legendata..., ἑ.ἀ., σ. 23.

2. Βλ. σχετικὴν βιβλιογραφίαν εἰς ὑποσ. 1 τῆς σ. 446.

νατισμόν. Ὅμως ἡ τιμητικὴ λατρεία πρὸς τοὺς Μάρτυρας ἐσυνεχίζετο ἀδιακόπως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ καταστραφέντος ναοῦ.

Σήμερον, μετὰ δηλαδὴ τοὺς δύο βαλκανικοὺς καὶ τοὺς δύο παγκοσμίου πολέμους τοῦ αἵματος μας, ὅποτε ὁ χάρτης τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου ἔχει διαφοροποιηθῇ πολιτειακῶς καὶ δημογραφικῶς, ἄγομεν νέαν περίοδον

Εἰκ. 2. Τεμάχιον λειψάνου τοῦ ἐκ τῶν Πεντεκαίδεκα
Ἱερομαρτύρων Πέτρου

(Αὐτόθι, σ.60)

πνευματικῆς κληρονομίας ὡς πρὸς τοὺς 15 Ἱερομάρτυρας. Ἡ λατρευτικὴ αὕτη πραγματικότης συνεχίζεται ἀμείωτος ὑπὸ διαφόρους βεβαίως μορφὰς τόσον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἡμῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν καὶ τὰς συναφεῖς ἐκδηλώσεις τῶν ὁμοδόξων λαῶν μας.

Μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους οἱ Ἕλληνες Στρωμνιτῶται ἐγκαταλείπουν τὴν γενέτειράν των καὶ ἐγκαθίστανται ὡς πρόσφυγες εἰς Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκην καὶ τὰ χωρία τοῦ Μπέλες. Μαζὶ μὲ τὰ πλέον πολύτιμα ὑπάρχοντά των συναποκομίζουν ἀπὸ τὴν Στρώμνιτσαν τὸ ἱερὸν λείψανον τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἐκ τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Πέτρου, ὡς καὶ τὴν εἰκόνα τῶν Πεντεκαίδεκα Ἱερομαρτύρων (εἰκ. 2,3).

Περὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Πέτρου κάμνει εἰδικὸν λόγον ὁ Θεοφύλακτος εἰς τὸν Βίον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, λέγων ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ σχετικὰ μὲ τὸ μαρτύριόν του: «Καὶ δὴ προστάττουσιν ἀποδοθῆναι μὲν τὸν ἅγιον (τὸν Πέτρον), κατὰ γῆς δὲ ταθέντα ράβδοις κατακισθῆναι· εἴτα καὶ τὰς χεῖρας ἀποτμηθῆναι καὶ τελευταῖον τὸν διὰ ξίφους ὑποστῆναι

καὶ αὐτὸν θάνατον. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τέλος εἶχον, χεῖρες μὲν ἐκεῖναι κυσὶν εἰς βρῶσιν ἐρρίφθησαν. Γυνὴ δὲ τις ἐκ γενετῆς τυφλή, οὕτω παρὰ τυχὸν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὁσίου Πέτρου χειρὸς εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς πεσοῦσης αἰσθημένη λαβοῦσα ταύτην ἀνείλατο· καὶ τῇ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς καλύπτρα ταύτην ἐνει-

Εἰκ. 3. Οἱ Πεντεκαίδεκα Ἱερομάρτυρες.

Εἰκὼν μεταφερθεῖσα ἐν τῷ 1913 ἀπὸ
τὴν Στρώμνιτσαν εἰς τὴν Κιλκίς
(Αὐτῶν, σ. 60)

εἰς Κιλκίς ἐπίσημος λιτάνευσις τοῦ ἱεροῦ τοῦτου λειψάνου μετὰ τῆς εἰκόνος

λήσασα εἰς τὴν οἰκίαν ὡς εἶχε τάχος καταλαβοῦσα, οὐκ εἶχεν ὁ καὶ χρῆσαιτο τῷ εὐρέματι... εὐθὺς... ἀνεῴχθησαν αὐτῆς οἱ ὀφθαλμοὶ παρὰ χρῆμα, καὶ τὸ φῶς ἰδοῦσα, μεγάλη τῇ φωνῇ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐκήρυττε δύναμιν. Οὐ πολλαὶ παρήλθον ἡμέραι καὶ τὴν χεῖρα ταύτην ἄρασα ἡ τοῦ φωτὸς ἀξία γυνή, τὴν Θεσσαλονικέων μεγαλόπολιν καταλαμβάνει. Σκοπὸς δὲ ἦν αὐτῇ, ἐν τιμωτάτῳ τόπῳ κατατεθῆναι τὸ τίμιον. Εὐρίσκει τοῖνυν καὶ τὸν τόπον τοῦ θησαυρίσματος ἄξιον, τὸ τῆς καλλινίκου μάρτυρος Ἀναστασίας πάντιμον τέμενος καὶ τοῦτῃ τὴν χεῖρα ἐναποτίθεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς τιμίας χειρὸς οὕτως ἔσχεν...»¹.

Αὐτὸ, λοιπόν, τὸ ἱερὸν λείψανον, τὸ ὁποῖον ἐν καιρῷ ἐπανῆλθεν εἰς Στρώμνιτσαν καὶ ἠκολούθησε τελικῶς τὴν προσφυγικὴν τύχην τῶν Στρωμνιτισσιῶν, φυλάσσεται σήμερον εἰς Κιλκίς εἰς τὸν ὁμώνυμον νεδὸν ἐκ τῶν ἐνοριακῶν ναδὸν τῆς πόλεως αὐτῆς (εἰκ. 4 καὶ 5). Ἐκαστὴν 28ην Νοεμβρίου γίνεται

1. MPG 126, στ. 188 AB. Ὁ R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Paris 1975, σ. 360, κάμνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τῆς μάρτυρος Ἀννίας καὶ ὄχι Ἀναστασίας, διότι ἐξ ἄλλης πηγῆς δὲν εἶναι μεμαρτυρημένη ἡ ὑπαρξὶς ναοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἁγίας Ἀναστασίας. Μήπως ὁμοῦ πρέπει κατὰ κάποιον τρόπον νὰ συνδέσωμεν τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοφυλάκτου μετὰ τὴν τιμητικὴν λατρείαν τῆς «καλλινίκου μάρτυρος» Ἀναστασίας, τῆς ὁμωνύμου μονῆς παρὰ τὴν Θεσσαλονίκη, μαρτυρησάσης εἰς τὸ Σίρμιον περὶ τὸ 304 μ.Χ., καὶ ἀγούσης τὴν μνήμην

τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, τὴν δὲ ἐπομένην Κυριακὴν τῆς 28ης Νοεμβρίου ταῦτα μεταφέρονται εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς προσκύνησίν των καὶ ὑπὸ τῶν Στρωμνιτιστῶν Θεσσαλονίκης, οἱ ὅποιοι ὀργανώνουν εἰδικὸν φιλολογικὸν καὶ θρησκευτικὸν μνημόσυνον. Φωτογραφίαι τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τῆς εἰκόνης τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ἐδημοσιεύθησαν νῦν τὸ πρῶτον εἰς πρόσφατον περὶ Στρωμνίτης μονογραφίαν μου¹. Εἰς ἄλλα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος δὲν διεπιστώθη ἐκδήλωσις τιμητικῆς λατρείας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κυρίως τοῦ Κιλκίς, κατὰ παράδοσιν παλαιὰν τῶν Στρωμνιτιστῶν.

Εἰκ. 4. Ὁ ναὸς τῶν Πεντεκαίδεκα Ἱερομαρτύρων εἰς τὸ Κιλκίς

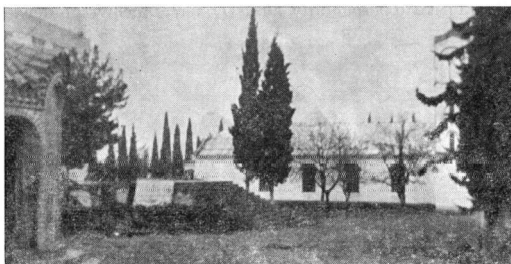
Ἀσφαλῶς, οἱ 15 Ἱερομάρτυρες τιμῶνται σήμερον καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν μὲ ἐπίκεντρον τὴν Βουλγαρικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ κυρίως τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Στρωμνίτης. Εἰς τὸν χώρον δικαιοδοσίας τῆς Βουλγαρικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἔχομεν κάποιαν ἰδιαιτέραν ἔκφρασιν τιμητικῆς λατρείας πρὸς τοὺς Ἱερομάρτυρας τούτους. Οὔτε ναοὶ ἢ παρεκκλήσια ἢ ἐξωκλήσια τιμῶνται ἐπ' ὄνοματι τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ἀλλ' οὔτε πρὸ παντὸς καὶ ἱερά λείψανά των σώζονται, καθ' ὅσον τουλάχιστον ἐγὼ γνωρίζω ἐξηκριβωμένως, εἰς τὸν χώρον τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, οἱ Ἱερομάρτυρες οὗτοι, ἐπειδὴ συνεδέθησαν ἀρρήκτως μὲ τὴν βουλγαρικὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος, διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους, τιμῶνται ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς ὀρθοδόξου συνειδήσεως

τῆς τὴν 22 Δεκεμβρίου, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον αἱ πηγαὶ ἀγνοοῦν παντάπασιν τὴν ὑπαρξίν ναοῦ ἁγίας Ἀναστασίας ἐντὸς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης; Πρβλ. D. Attwater, A Dictionary of Saints, London 1976, σ. 44.

1. Ἄ Θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 60.

ὡς βούλγαροι ἅγιοι. Ἡ τελευταία, πάντως, ἀπὸ βουλγαρικῆς πλευρᾶς, ἐκδήλωσις τιμητικῆς μνείας τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, εἶναι καὶ ἡ εἰς τὴν σημερινὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν δημοσίευσίς τῶν κυριωτέρων τμημάτων τοῦ βίου τῶν 15 Ἱερομαρτύρων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Λεύκης Παρθενίου, εἰς πρόσφατον ἔκδοσιν τῶν Βίων τῶν Βουλγάρων ἁγίων, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, μετὰ βάσιν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Migne. Κυρίως ὁμοῦς εἰς τὴν Στρώμνιτσαν, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθην πρὸ ἐτῶν δίδς, τὸ 1972 καὶ τὸ 1973, διὰ τὴν διαπιστώσω τὴν ὑπαρξίν καταλοίπων τιμητικῆς λατρείας πρὸς

*Εἰκ. 5. Ὁ ὑπὸ ἀνέγερσιν ναὸς τῶν Πεντεκαίδεκα
εἰς τὸ Κιλίκις, παραπλεύρως τοῦ παλαιοῦ*

τοὺς Ἱερομάρτυρας τούτους, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν τὰ πειστήρια τῆς τιμῆς ταύτης. Εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου σώζονται ἐξωκκλήσιον τῶν 15 Ἱερομαρτύρων, ἰδρυθὲν τὸ 1919 ὑπὸ τῶν σερβικῶν στρατευμάτων κατοχῆς, ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ 14ου αἰῶνος, τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ἐπισκέπτονται οἱ ἐντόπιοι Ὀρθόδοξοι κάτοικοι Στρωμνίτης, ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ τὰ θεμέλια βασιλικῆς, προφανῶς ἐκείνης περὶ τῶν ὁποίων μᾶς πληροφοροῦν αἱ μνημονευθεῖσαι πηγαὶ τοῦ 14ου αἰῶνος, καὶ παραπλεύρως ἐν ἐξελίξει ἀνεγειρόμενος ἱερὸς ναὸς (εἰκ. 1) πρὸς τιμὴν τῶν Μαρτύρων τούτων¹.

4. Συμπεράσματα. Ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἀβιάστως ἐξάγονται τὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

α. Τὰ ἔργα τοῦ Θεοφυλάκτου Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἰδίως αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, καὶ ἰδιαίτατα ὁ Βίος τῶν 15 Ἱερομαρτύρων Τιβεριουπόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως καὶ ἐπεμείναμεν, συνιστοῦν ἀξιόλογον παραγωγὴν, πολὺ θετικὴν, εἰς τὴν ἐξελίξιν τῶν πνευματικῶν καὶ ἱστορικῶν σχέσε-

1. Βλ. Αὐτόθι, σ. 56.

ων μεταξύ κυρίως 'Ελλήνων και Βουλγάρων, κατά τούς μέσους και νεωτέρους χρόνους. 'Εναπόκειται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ βουλγαρικὴν ἱστοριογραφίαν νὰ ἀξιοποιήσουν ἀντικειμενικῶς καὶ θετικῶς τὰς πηγὰς ταύτας κοινῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς κληρονομίας καὶ συμβιώσεως τῶν λαῶν μας.

β. Αἱ μέχρι τοῦδε ἔρευναι τῶν ἱστορικῶν, παρ' ὅλας τὰς μεταξύ των διαφοροὺς ἐκτιμήσεις, συνιστοῦν ὡποσδήποτε μίαν καλὴν βάσιν περαιτέρω σπουδῆς καὶ προβολῆς τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Θεοφυλάκτου τόσον ἀπὸ ἑλληνικῆς ὥσον καὶ ἀπὸ βουλγαρικῆς πλευρᾶς. 'Ὡς πρὸς τὰ τεθέντα καὶ ἀναλυθέντα ἱστορικὰ προβλήματα θέλομεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Θεοφύλακτος ὑπῆρξεν ἀντικείμενον παρανοήσεως ἐκ μέρους τῶν προημιονευθέντων συγγραφέων, Tafel, Jireček, Zlatarski, Parazoglou. 'Ημεῖς μετὰ τοῦ Θεοφυλάκτου φρονοῦμεν ὅτι ἡ Στρώμνις ἐκαλεῖτο προηγουμένως Τιβεριούπολις, εἰς αὐτὴν δὲ τὴν Τιβεριούπολιν, τὴν ἐπονομαζομένην Στρώμνισαν, ἐμαρτύρησαν οἱ ἐκ Μικρᾶς 'Ασίας 4 πρόσφυγες καὶ 11 ἐντόπιοι, δηλαδὴ οἱ 15 ἐν ὧν 'Ιερομάρτυρες τῆς Τιβεριουπόλεως. Πάντως, τὰ ἱστορικὰ προβλήματα περὶ τῆς Τιβεριουπόλεως καὶ τῶν 15 'Ιερομαρτύρων πρέπει νὰ ἐπανεξετασθοῦν ἐπὶ νέας βάσεως, ἀφοῦ ἀποκτήσωμεν προηγουμένως κριτικὴν ἐπανεκδόσιν ἀκριβῆ τοῦ Βίου τῶν 15 'Ιερομαρτύρων, διότι ἡ ὑπάρχουσα τῶν Migne-Finetti, εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζονται καὶ αἱ ἐν χρήσει μέχρι σήμερον βουλγαρικαὶ μεταφράσεις καὶ κριτικαὶ παρατηρήσεις, γέμει πολλῶν λαθῶν, ὅχι μόνον γλωσσικῶν καὶ συντακτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἱστορικῶν.

γ. Οἱ 15 'Ιερομάρτυρες ἐσφράγισαν τὸν πνευματικὸν βίον ἰδιαίτερος τῶν 'Ελλήνων τῆς Βορειοανατολικῆς Μακεδονίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν τοπικὴν 'Εκκλησίαν Στρώμνισης, ἀλλὰ καὶ τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ των καὶ ἐνεῦθεν, μὲ ἐπίκεντρον τὴν τοπικὴν 'Εκκλησίαν τῆς Βραγαλνιτζῆς, βορειότερον τῆς Στρώμνισης.

δ. 'Η τιμητικὴ λατρεία τῶν 'Ιερομαρτύρων τούτων εἶχε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ διὰ τὸν 'Ελληνισμόν πάντοτε τοπικὸν χαρακτῆρα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ μακεδονικοῦ χώρου μὲ ἐπίκεντρα τὴν Στρώμνισαν, τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τὸ Κιλίκι μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἐνῶ διὰ τοὺς Βουλγάρους καθολικώτερον χαρακτῆρα διὰ τοὺς ἐκτεθέντας λόγους.

ε. Οἱ 15 'Ιερομάρτυρες, διὰ τῆς κοινῆς πρὸς αὐτοὺς τιμητικῆς λατρείας 'Ελλήνων καὶ Βουλγάρων, συνιστοῦν πνευματικὸν κρίκον ἐνότητος μεταξύ τῶν δύο ὁμοδόξων λαῶν καὶ ἐκφράζουν ἐν τῇ πράξει τὴν ἀλήθειαν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς 'Ορθοδοξίας ὑπεράνω τῶν διαφορῶν ἐθνικῶν καὶ γλωσσικῶν προβλημάτων.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

AIPhOS	Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire orientales et slaves
BK	Balgarski Knjižici
BS	Bibliotheca Sanctorum
BP	Balgarski Pregled
IRAI	Izvestija Ruskago Arheologičeskago Instituta v Konstantinopolije
Migne, PG	Migne, Patrologia Graeca
MPG	Migne, Patrologia Graeca
NES	Narodna Enciklopedija Stanojevića
PS	Periodičesko Spisanie
SB	Studia Balkanica
ΘHE	Θρησκευτική και Ἡθική Ἐγκυκλοπαίδεια
Byz. Bul.	Byzantino-Bulgarica
GSND	Glasnik Skopskog Narodnog Društva
EEBΣ	Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
REB	Revue des Etudes Byzantines
ZRVI	Zbornik Radovo Vizantološkog Instituta
SBZ	Studi Bizantini

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

SUMMARY

Athanasios Angelopoulos, «Martyrium ss. quindecim illustrium Martyrum». Historical problems and cultural reality.

Archbishop of Bulgaria Theophylactos' works, especially his letters and most particularly «The lives of the 15 martyrs of Tiberiupolis», which are mainly dealt with, in this paper, constitute a remarkable source, very positive, in the development of the spiritual and historical relations mainly between the Greeks and Bulgarians in the middle and later ages.

It is up to the Greek and Bulgarian historiography to evaluate objectively and positively these sources of the common cultural and historical heritage and symbiosis of our people.

The up to date historians' researches, in spite of all their different estimates, constitute a good basis for further study and promotion of Theophylactos' written works as much from the Greek side as from the Bulgarian side.

As far as the stated and analysed historical problems are concerned, I should like to believe that Theophylactos was somehow misunderstood by the above mentioned writers Tafel, Jireček, Zlatarski and Papazoglou.

Therefore, according to Theophylactos, Stromnitsa was called earlier Tiberiupolis, and in this Tiberiupolis, the later called Stromnitsa, the 4 refugees from Asia Minor and the 11 natives suffered martyrdom.